

FORSKAREN PÅ TJÖRN

Av SVEN RYDSTRAND

Ur Hällungen 1975

Få bohusläningar har utfört en större kulturgärning på folkminnesforskningens område än bonden Olaus Olsson i Bräcke på Tjörn.

I elfte stunden gavs honom uppgiften att tillvarata de sista resterna av den utdöende allmogetraditionen i Bohuslän, särskilt på Orust och Tjörn. Han var en av de få allmogemän, som vid 1800-talets slut förstod att en helt ny tid höll på att bryta in och att det gamla, som då försvann, var oersättligt. Han förstod också att vetenskapsmän, som inte fötts och fostrats i den gamla bondebygden, aldrig skulle riktigt kunna förstå denna bondekultur, om de ej fick hjälp av allmogen. Därför började Olaus Olsson att själv uppteckna folkminnen, både vad han själv kom ihåg och vad han hörde andra berätta.

Men egentligen blev folkminnesinsamlingen bara en bisyssla för honom. Han var under hela sitt liv bonde, och som sådan var han en föregångsman i sin bygd.

Olaus Olsson föddes år 1852 på gården Bräcke, en gård, som gått i arv inom hans släkt i över 300 år. Det var dåligt beställt med skolgången då Olaus Olsson växte upp, och som barn fick han därför endast ett par års småskola. Vid 24 års ålder började han dock sina studier vid den nya läroanstalten på Tjörn, Billströmska folkhögskolan, vars första årskurs han bevistade 1876, således för jämnt 100 år sedan.

Foto av Olaus Olausson

Innan dess hade han fått hjälpa till med arbetena hemma på gården, ty hans fader var mycket ute på sjön, där han dels sysslade med fiske, dels seglade som matros på olika fartyg i främmande länder. Även den unge Olaus fick tidigt börja hjälpa till med fisket, men som äldre blev han mest kvar hemma på gården. Han hade ett gott huvud och en klar blick för de förbättringar, som borde göras både här och där för att inkomsterna skulle öka.

På samma gång som han gjorde sin faders gård till ett mönsterjordbruk, blev han en föregångsman i mycket på Tjörn. Han var sålunda den förste, som planterade skog på ön, och den förste där som började täckdika åkrarna. Han var också en av de första i trakten, som fick sin gård premierad av hushållningssällskapet. Men ibland slängde han spaden för allmänna och kommunala angelägenheter. Sålunda var han i ett 40-tal år ordförande i skolrådet. I 30 år var han ledamot av vägstyrelsen m.m.

Först på äldre dagar fick Olaus Olsson tid att på allvar syssla med folkminnesforskning. Han hade nämligen redan fyllt 60 år, då han för första gången satte sig ned på landsarkivet i Göteborg för att försöka läsa gamla handlingar. Här utforskade han dock snart sin egen och många andra gamla släkter på Tjörn. Han fick därvid ögonen på de många märkliga händelser, som prästerna hade antecknat här och där i kyrkoböckerna. Så väcktes hans håg för folktraditionerna. Folksägnerna kom att bli hans livs stora intresse. Så började han att vandra omkring i bygderna och uppteckna dem. Han blev med tiden så bunden av detta arbete, att han under flera år måste arrendera bort sin gård för att helt kunna ägna sig åt folkminnena. För dem offrade han så all sin tid.

Olaus Olsson blev på detta sätt en folklig vetenskapsman, vars auktoritet ingen annan, om än aldrig så lärd, kunde rubba. För att kunna fullfölja sin forskningsuppgift, erhöll han under en tid av 14 år ett årligt stipendium ur Kungl. och Hvitfeldtska fonden, ty nu hade den lärda världen upptäckt honom. Han upptecknade också den gamla dialekten och de ålderdomliga gårdsnamnen på Tjörn, och han var länge en av de förnämsta folkliga medarbetarna på Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola. I västsvenska folkminnesarkivet finns omkring tusen sägner, som upptecknats av honom, en visbok med nära 500 visor och dessutom otaliga uppteckningar om gammal tro och sed på Tjörn.

Under ett stort antal år samlade Olaus Olsson också gamla allmogeföremål både för Göteborgs museum och Nordiska museet. Men ganska snart kom han att tänka på att det borde finnas ett hembygdsmuseum på Tjörn också, och därför lät han de finaste sakerna stanna kvar hemma på gården. Gårdshuset skänkte han sedan till Tjörns hembygdsförening, och här finns nu ett av de förnämsta museerna i Bohuslän.

För allt detta arbete fick han röna många bevis på uppskattning och erkännande. Sålunda blev han kallad till hedersledamot av Västsvenska folkminnesföreningen och fornminnessällskapet Vikarvet. Dessutom har flera tryckta skrifter och otaliga tidningsartiklar tillägnats honom.

Billströmska Folkhögskolan på Tjörn.

Olaus Olsson hade nämligen en ovanligt god, ja enastående kännedom om alla sidor av den gamla allmogekulturen. Han hade också lätt för att få kontakt med folk och förmå dem att berätta. Sägnerna hade han ett särskilt intresse för. Han nöjde sig inte med att konstatera att en sägen fanns, han ville också så vitt möjligt försöka få reda på om det låg någon sanning bakom. Därför lade han ned ett mycket stort arbete med att läsa gamla protokoll i domböckerna. Där fick han t.ex. ofta bevis för att sägnerna om Margaretha Huitfeldt stämde bra med verkligheten. Den mäktiga Sundsby-frun fick inga rosor av bönderna, men det förtjänade hon sannerligen inte heller.

År 1922, då Olaus Olsson fyllde 70 år, utgav Västsvenska folkminnesföreningen en samling folkminnen i bokform under titeln "Bohuslänska Folkminnen", som då tillägnades den hängivne forskaren på Tjörn. Redan då hade han nämligen anseende för att ha utfört en så betydande insats för folkminnenas bevarande, att han förtjänat en sådan utmärkelse. Han levde emellertid och verkade i ytterligare 22 år och dog inte förrän han var 92 år gammal år 1944.

Vad Olaus Olsson, den självlärde bonden på Tjörn utträttat, där t.o.m. vetenskapsmännen kom till korta, kan inte med få ord beskrivas. Hans betydelsefulla gärning kan inte heller skattas nog högt i vår tid.

*Du var en man av bondestam, ja, av dess
bästa kärna, och som en eld du ryckte fram
för att din hembygd värna.*

*Folktraditionens flora vild du ansat och
bevarat och mången redlig bondes bild
med hävderna förklarar.*

*Folkvisan från en gången tid du gav den
rätta dräkten, så som den sjöngs i strävsam
id av enkla bondesläkten.*

*Du tecknat ned de gamles tal, det
korthuggna och kärva, och sägnen i din
barndoms dal den skall nu sentid ärva.*

*Ja, fast du var en ordkarg son av jordens
bundna släkte, du oss ett bortglömt härligt
lån från forna fader räckte.*

*Så oss en härlig man du vart som ville
ändå mera. I strävsam dag, som flydde
snart, din håg du väckt hos flera.*

*Vi tacka dig för allt du gav och talte om
det gamla. Med dig ej sägnen lagts i grav,
ej lusten till att samla.*

*I tid, då krigets åskor går och vill vår värld
förbanna inför en fredlig bragd vi står och
vill med vördnad stanna. . .*